

Kronika

FILOSOFIJA LIETUVOJE PO 500 METŲ

Gegužės 7 dieną Vilniaus universiteto Filosofijos fakultetas ir Lietuvos filosofų draugija filosofijos mylėtojus sukvietė į nacionalinę mokslinę konferenciją „Filosofija Lietuvoje ir Lietuvos filosofija“. Organizacinio komiteto pirmininkės Nijolės Radavičienės teigimu, siekis išsiaiškinti, ar galime kalbėti apie savitą, išskirtinę mūsų krašto filosofiją (o gal pripažinti, jog egzistuoja tik filosofija Lietuvoje), pasufleravo būsimos konferencijos pavadinimą. Šiuolaikinės Lietuvos filosofijos tapatybės klausimas, kuris buvo iškeltas, bet toli gražu ne išsamiai apsvarstytas 2007 m. konferencijoje „500 metų filosofijai Lietuvoje“, tapo pagrindine šio renginio tema. Nors be jungtuko „ar“ pats konferencijos pavadinimas yra intelektualiai provokacija, kuriai, užimdami vienokią ar kitokią poziciją, konferencijos dalyviai noriai pasidavė.

Pirmąją konferencijos pranešimą „Apie Lietuvos filosofijos tyrimų mokyklą, kurią būtų galima kurti. *In memoriam* Romanui Plečkaičiui“ skaitė Dalius Viliūnas. Jis buvo skirtas Anapilin iškeliavusiam profesoriui Romanui Plečkaičiui atminti, jo indėliui į savitos filosofijos istorijos tyrinėjimo mokyklos sukūrimą įvertinti. Pranešėjas savo kalbą pradėjo konstatavimu, jog tapatumo problemų turi ne tik Lietuvos filosofija, bet ir visa mūsų šalies humanitarinė kultūra. D. Viliūnas ironizuo-damas pasakė, jog komplikotas tapatumas, nuolatinė tapatumo krizė tapo svarbia ir neatsiejama lietuviškosios filosofinės tapatybės

dalimi. Jis pripažino, jog sunku „nukalti“ vieną sąvokos „lietuviškoji filosofija“ reikšmę. Jų, viena kitos neneigiančių, gali egzistuoti kelios. Filosofijos istorija, mus neišvengiamai susiejanti su sovietmečio filosofine tradicija, formavo ir tebeformuoja patį mūsų filosofinės tapatybės branduolį. O R. Plečkaičio nuopelnai šiai mokslo kryptčiai, pranešėjo įsitikinimu, yra tikrai išskirtiniai. Pranešėjo teigimu, R. Plečkaičio sukurtos mokyklos veikla gali būti tęsiama: yra daug nepublikuotų profesoriaus tekstų, galima toliau plėtoti jo užmegztus tarptautinius ryšius su Lenkijos, Baltarusijos, Ukrainos mokslininkais.

Daliaus Jonkaus pranešime „Ar egzistuoja fenomenologinės filosofijos tradicija Lietuvoje?“ T. Sodeika, A. Sverdiolas ir A. Šliogeris buvo priskirti lietuviškosios fenomenologinės filosofijos tradicijai, o fenomenologijos pradžia Lietuvoje siejama su V. Sezemano asmenybe. Lietuvoje, pasak pranešėjo, dominuoja egzistencinės fenomenologijos kryptis, kuri labiau stilistiškai nei konceptualiai vis dėlto yra savita, „lietuviška“. Mantautas Ruzas savo pranešime „Pozityvioji ir negatyvioji Tikrovės tematizacija (Šliogeris ir Baudrillard’as)“ gana įprastą A. Šliogerio filosofijos gretinimą vien su M. Heideggerio idėjomis pabandė suprobleminti. Jo teigimu, tam tikrais aspektais A. Šliogeris (ypač vėlyvasis) gali būti kur kas artimesnis J. Baudrillard’ui. Tikrovės samprata, tikrovės praradimo naratyvas –

aspektai, kurie šių mąstytojų išvalgas galėtų vienyti. Tačiau A. Šliogeris oponuoja tiek moderniajai, tiek postmoderniajai filosofijos tradicijai, vienodai žvelgiančioms į kalbos fenomeno ir tikrovės santykį. Pranešime konstatuojama, jog analizuojamų mąstytojų idėjiniai panašumai egzistuoja tik stilistiniame, bet ne turinio lygmenyje.

Pirmąją konferencijos dalį užbaigė Evaldas Nekrašas ir Jonas Dagys („Analitinė kalbos ir mokslo filosofija Lietuvoje“). Pranešime analitinės kalbos ir mokslo filosofijos Lietuvoje išsamesnio plėtojimo ir gilesnės analizės pradžia siejama su aštuntajame praejusio amžiaus dešimtmetyje prasidėjusia E. Nekrašo ir R. Pavilionio akademine veikla. Sovietinė valdžia į šias filosofijos kryptis žiūrėjo ne tik neutraliai, bet kartais ir pozityviai, kaip skatinančias pažangą, todėl jų plėtotė nesulaukė ryškesnių apribojimų.

Po pertraukos konferencijos dalyviai išgirdo Alvydo Jokubaičio pranešimą „Filosofinės politinių nesėkmių priežastys“. Profesorius paminėjo Lietuvos filosofijai ir socialiniam gyvenimui pavojingą tendenciją, kai politinę filosofiją ima ištumti politikos mokslas, o autoritetingiausiais politinių reiškinių aiškintojais tampa ne filosofai, o politologai. Politikos mokslininkai pastebi ir sprendžia tik techninio pobūdžio politikos problemas. Konceptualūs, pamatiniai politikos aspektai yra pasiekiami tik politikos filosofams. Po A. Jokubaičio kalbėjusi Rita Šerpytytė pranešime „Hermeneutika ir nihilizmas arba apie filosofijos „lietuviškąją“ tapatybę“ iškėlė intriguojantį klausimą, ar hermeneutika apskritai nepanaikino klausimo apie lietuviškąją filosofijos tapatybę. A. Sverdiolas lokalizuotas lietuviškosios hermeneutikos, kurioje perimta gadameriška Heideggerio interpretacija, plotmėje. Prie hermeneutikų Lietuvoje dar galima priskirti T. Sodeiką ir A. Šliogerį.

Augustinas Dainys („Ištikimybė esąčiai kaip pamatinis Lietuvos filosofijos orientyras“), modernybę ir postmodernybę apibūdinęs kaip laikotarpius, kai tarp žmogiškosios būtybės ir esinių visumos įsiterpė vaizdas, iškėlė klausimą, koks yra specifiskai lietuviškas patyrimo būdas – ikimodernus, modernus ar postmodernus. Pranešimo autorius išskyrė tris lietuviškas filosofines paradigmas: analitinę, fenomenologinę ir postmoderniąją. Nors jų konceptualiosios schemas yra perimtos, joms visoms būdingas specifinis argumentavimo ir samprotavimo būdas, kurį A. Dainys pavadino ištikimybe esąčiai. Nors Lietuvos filosofija yra aiškiai modernizuota ir persmelkta postmodernistinių idėjų, ji yra išlaikiusi ikimodernistinius atvirumo esąčiai bruožus.

Trečiosios konferencijos dalies vedėjas A. Jokubaitis pažadėjo, jog klausytojai nenusivils šia konferencijos sesija. Akademine konferencijos atmosferą iš tiesų pagyvino ir ėmė kaitinti Aldis Gedutis („Filosofija Lietuvoje po 1989 m.: ką apie tai byloja lietuviški akademiniai žurnalai?“), Lietuvos filosofus šmaikščiai palyginęs su naudotų automobilių prekeiviais, „parsivarančiais“ įvairias „mašinas“ tai iš Prancūzijos, tai iš Vokietijos, kartais ir iš Anglijos. Analizuodamas tris akademinius žurnalus („Problemos“, „Filosofija. Sociologija“ ir „Logos“) pranešėjas pasidžiaugė, jog Lietuvos filosofų minėjimas straipsniuose yra gana dažnas, tačiau kartu apgailestavo dėl to, kad periodikoje nevyko ir nevyksta jokios filosofinės diskusijos. A. Gedutis sudarė daugiausia minimų filosofų ir labiausiai cituojamų Lietuvos filosofų knygų dešimtuką (pirmose vietose įsitvirtinęs A. Šliogeris).

Priminęs pirminės filosofijos reikšmės prasmę, Algis Uždavinys pranešime „Filosofija ir filosofinis diskursas Lietuvoje: ta-

patybės ir mėgdžiojimo problema“ kritikavo filosofijos kaip vienpusiško akademinio diskurso sampratos įsigalėjimą, radikaliosiai išreikštą postmodernistų įžvalgose. Pranešimo autorius iškėlė principinį klausimą, ar iš tiesų turime mėgdžioti viską, kas madin-ga Vakaruose. Gal būtų geriau, jei nekriti-ni mėgdžiojimą pakeistų bent kiek gilesnė refleksija ir kritinė analizė. Marius Povilas Šaulauskas paskutiniame konferencijos pranešime „Filosofijos originalumas ir origina-lumas filosofijoje“ suabejojo originalumo reikšme filosofijoje. Ar mes neieškome to, ko ne tik kad nepametėme, bet ko apskritai nėra? Griežtai kalbant, visiškas unikalumas būtų pasmerktas absoliučiam nesuprantamu-mui. Unikali yra pati Vakarų filosofija. Mūsų šalies filosofijos originalumo klausimą reikėtų pakeisti klausimu, kiek pas mus autentiš-kai kultivuojama Vakarų filosofija.

Po pranešimų vyko konferencijos dalyvių diskusija. E. Nekrašas pabrėžė, jog filosofijai labiau rūpi universalūs, o ne lokalūs klau-simai, todėl ankstesniems mąstytojams mūsų pastangos išsiaiškinti savo lokalų išskirtinu-mą būtų ne visai suprantamos. Diskusijoje buvo grįžta prie anksčiau pranešimuose ki-lusių klausimų apie lietuviškosios filosofijos klasifikaciją, politikos mokslo ir politinės filosofijos santykį. N. Radavičienė dar kartą priminė skaudžią mūsų filosofijos proble-mą – diskusijų trūkumą.

Konferencijos pabaigoje pristatyta Eval-do Nekrašo knyga *Pozityvus protas: jo įtaka modernybei ir postmodernybei*. A. Jokubaitis pasidžiaugė, jog pasirodė fundamentali knyga

apie pozityvizmą, apimanti ne tik pačių pozi-tyvistų idėjas, bet ir jų vertinimą iš šalies. Tai lietuviškasis paminklas šiai filosofijos kryp-čiai. A. Degutis pabrėžė, kad tokia nuodugni pozityvizmo studija yra unikali, nes panašių veikalų nėra nei Lietuvoje, nei Vakaruose. Recenzentas tik stebėjosi, kaip tokia negaty-vi, nihilistinė filosofija gali vadintis pozityviu mąstymu. N. Radavičienė kaip šios knygos privalumą nurodė autoriaus tyrimą, kaip ir į kokias kultūros bei mokslo sritis pozityvizmo idėjos įsismelkė. Ji pabrėžė, jog *Pozityviame prote* jaučiamas gyvas autoriaus džiažavimas, knyga parašyta taip, kad ją iš tiesų galima va-dinti pozityvaus proto nuotykių istorija.

Bandymas konferencijoje atidžiau pa-žvelgti į mūsų filosofijos tapatumo proble-mą, jos vietą bendrame filosofijos kontekste, įžvelgti Lietuvos filosofijos savitumą ar, prie-šingai – neautentiškumą, mėgdžiojimą, mano nuomone, liudija du labai gerus dalykus. Visų pirma, kad jau pasiektas tas mūsų filosofinio mąstymo lygmuo, kai kritinė refleksija kre-ipiama ne tik į aplinką, bet ir į save. Antra, kad atsigręžus yra į ką pažiūrėti: jau šis tas nuveikta ir pasiekta. Konferencijoje ne kartą pabrėžtas diskusijų Lietuvos filosofijoje sty-gius, ateinantis nuo tarpukario laikų, rodo, jog mūsų filosofinėje padangėje ne viskas gerai. Gyva diskusija kartais būna vertingesnė nei keletas publikacijų, o ši konferencija, išpro-vokavusi ne vieną iš tiesų aktualų, o ne tiesiog formalų skirtingų pozicijų susidūrimą, jei ir nepradėjo įsisenėjusios lietuviškosios filosofi-jos ydos šalinimo proceso, tai bent paryškino šios problemos sprendimo svarbą.

Mindaugas Stoškus